

Трансцендентальний аргумент Канта проти Декартового проблематичного ідеалізму та його рецепції в аналітичному кантознавстві

Мельник В. В., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті йдеться про сучасні інтерпретації одного з найбільш відомих та контрверсійних аргументів в історії філософії, запропонованого І. Кантом у «Критиці чистого розуму» - спростування Декартового проблематичного ідеалізму. Базовим текстом для цих інтерпретацій є розділ зазначеної праці Канта під назвою «Спростування ідеалізму». До розгляду беруться рецепції найбільш авторитетних дослідників Кантової теоретичної філософії у ХХ ст., а саме Г. Елісона, П. Гаєра, П. Стросона, Б. Страуда, Е. Брюкнера, а також ряд інших представників англо-американської традиції аналітичної філософії.

Стаття умовно поділена на дві частини. У першій розглядаються власне інтерпретативні підходи до окремих розділів «Критики чистого розуму»: Спростування ідеалізму, Трансцендентальна дедукція категорій та Паралогізми чистого розуму. Ці підходи характеризуються, з одного боку, текстологічною буквальністю, з іншого – довільністю вибору контекстів для реконструкції Кантової проблематики та аргументації. Основна настанова цих інтерпретативних підходів має психологічний характер в сенсі застосування методу інтроспекції.

У другій частині розглянуто рецептивні підходи до Кантового аргументу в Спростуванні ідеалізму. Цей підхід характеризується тим, що його адепти приймають основний Кантовий намір – спростувати слушність аргументів скептика, який піддає сумніву існування об'єктивного світу – і пропонують свої варіанти трансцендентального аргумента. Автор аналізує дві ключові варіації трансцендентального аргумента, запропоновані П. Стросоном та Б. Страудом. Підходам цих авторів властива суголосність магістральній епістемологічній настанові Канта у «Критиці чистого розуму». Однак, відсутність строгої прив'язки до концептуального апарату трансцендентального ідеалізму зводить нанівець спроби цих аргументів досягти поставленої Кантом мети.

Автор доходить висновку, що аналітичні інтерпретації трансцендентального аргумента у Спростуванні ідеалізму нездатні оживити весь потенціал Кантового теоретизування внаслідок відсутності комплексного та системного підходу до його реконструкції.

Ключові слова: трансцендентальний ідеалізм, Критика чистого розуму, аналітична філософія, верифікаціонізм, темпоральність, скептицизм, досвід, епістемологія, самосвідомість

Kant's Transcendental Argument against Descartes' Problematic Idealism and its Reception in Analytic Kant Scholarship

Melnyk V. V., Taras Shevchenko National University of Kyiv

The article deals with modern interpretations of one of the most famous and controversial arguments in the history of philosophy, proposed by I. Kant in his Critique of Pure Reason - a refutation of Cartesian problematic idealism. The basic text for these interpretations is the section of Kant's work titled The Refutation of Idealism. The receptions of the most authoritative researchers of the Kantian theoretical philosophy of the twentieth century, namely H. Ellison, P. Guyer, P. Strawson, B. Stroud, A. Brueckner, and a number of other representatives of the Anglo-American tradition of analytic philosophy are considered.

The article is conditionally divided into two parts. In the first, the interpretative approaches to the separate sections of the Critique of Pure Reason are examined: Refutation of idealism, Transcendental deduction of categories and Paralogisms of pure reason. These approaches are characterized, on the one hand, by textual literalism, on the other hand by the arbitrariness of the choice of contexts for the reconstruction of Kant's problems and arguments. The basic setting of these interpretative approaches is psychological in the sense of using the introspection method.

In the second part, the author considers the receptive approaches to the Kantian argument in the Refutation of Idealism. These approaches are characterized by the fact that its representatives proceed from the basic Kantian intention - to refute the relevance of the arguments of the skeptic who questions the existence of the objective world - and offer their variants of the transcendental argument. The author analyzes two key variations of the transcendental argument, proposed by P. Strawson and B. Stroud. Approaches of these authors are characterized by proportionality to the Kant's main epistemological setting in the Critique of Pure Reason. However, the absence of a strict link to the conceptuality of transcendental idealism makes these attempts to reach the goal set by Kant in vain.

The author comes to the conclusion that analytical interpretations of the transcendental argument in the Refutation of Idealism are incapable of reviving the full potential of Kant's theorizing due to the lack of an integrated and systemic approach to its reconstruction.

Keywords: transcendental idealism, Critique of Pure Reason, analytic philosophy, verificationism, temporality, skepticism, experience, epistemology, self-consciousness

Трансцендентальный аргумент Канта против Декартовского проблематичного идеализма и его рецепции в аналитическом кантоведении

Мельник В. В., Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

В статье идет речь о современных интерпретациях одного из наиболее известных и противоречивых аргументов в истории философии, предложенного И. Кантом в «Критике чистого разума» - опровержение Декартовского проблематичного идеализма. Базовым текстом для этих интерпретаций является раздел указанного труда Канта под названием «Опровержение идеализма». Рассматриваются рецепции наиболее авторитетных исследователей кантовской теоретической философии XX в., а именно Г. Эллисона, П. Гайера, П. Стросона, Б. Страуда, Э. Брюкнера, а также ряда других представителей англо-американской традиции аналитической философии.

Статья условно разделена на две части. В первой рассматриваются собственно интерпретативные подходы к отдельным разделам «Критики чистого разума»: Опровержение идеализма, Трансцендентальная дедукция категорий и Паралогизмы чистого разума. Эти подходы характеризуются, с одной стороны, текстологической буквальностью, с другой - произвольностью выбора контекстов для реконструкции кантовской проблематики и аргументации. Основная установка этих интерпретативных подходов имеет психологический характер в смысле применения метода интроспекции.

Во второй части рассмотрены рецептивные подходы к кантовскому аргументу в Опровержении идеализма. Этот подход характеризуется тем, что его адепты исходят из основного кантовского намерения – опровергнуть уместность аргументов скептика, подвергающего сомнению существование объективного мира – и предлагают свои варианты трансцендентального аргумента. Автор анализирует две ключевые вариации трансцендентального аргумента, предложенные П. Стросоном и Б. Страудом. Подходам этих авторов свойственна соразмерность магистральной эпистемологической установке Канта в «Критике чистого разума». Однако отсутствие строгой привязки к концептуальному аппарату трансцендентального идеализма делает тщетными попытки этих аргументов достичь поставленной Кантом цели.

Автор приходит к выводу, что аналитические интерпретации трансцендентального аргумента в Опровержении идеализма неспособны оживить весь потенциал кантовского теоретизирования вследствие отсутствия комплексного и системного подхода к его реконструкции.

Ключевые слова: трансцендентальный идеализм, Критика чистого разума, аналитическая философия, верификационизм, темпоральность, скептицизм, опыт, эпистемология, самосознание

Постановка проблеми.

З-поміж найбільш вагомих здобутків теоретичної філософії І. Канта є розробка т. зв. трансцендентальних аргументів. Загальна структура аргументів такого штибу є наступною: вони відштовхуються від очевидного засновку стосовно наукового досвіду та знання, висновлюючи про присутню неочевидну передумову, а також необхідну засаду цього засновку. Висновки трансцендентальних аргументів скеровані проти скептицизму різного кшталту. В даній статті йтиметься про сучасні інтерпретації аргумента, розвинутого Кантом у Спростуванні ідеалізму. Цей розділ був доданий Кантом у другому виданні «Критики чистого розуму» разом з уточнювальним коментарем у передмові до цього видання [14, С. 42–45, 255–259]. Його мета полягає в тому, щоби спростувати т. зв. проблематичний ідеалізм – Декартовий скептицизм, згідно з яким існування об'єктів у просторі поза суб'єктом є сумнівним та не може бути строго доведеним [14, С. 255].

Спростування ідеалізму – один з найбільш контроверсійних та коментованих розділів «Кри-

тики чистого розуму». Більше того, цей розділ можна вважати ядром системи трансцендентального ідеалізму, оскільки в ньому концентрується та розкривається зв'язок між ключовими поняттями теоретичної філософії Канта, а також здійснюється, мабуть, найпотужніша в історії філософії спроба строгого доведення існування об'єктивного світу. Розуміння специфіки сучасних інтерпретацій Кантової аргументації в цьому розділі необхідно для прояснення контекстів, в рамках яких дана аргументація виявляється слушною, послідовною та несуперечливою, а відтак, для адекватної актуалізації Кантового ідеалізму.

Аналіз досліджень та публікацій.

Стаття спирається, в першу чергу, на ряд авторитетних праць сучасних представників аналітичного кантознавства, які належать до англо-американської школи аналітичної філософії. Це, передусім, роботи Г. Елісона «Трансцендентальний ідеалізм Канта», П. Гаєра «Кант і потуги пізнання (claims of knowledge)», П. Стросона «Межі чуття», Дж. Бенета «Кантова аналітика», Б. Страуда «Трансцендентальні аргументи»,

Е. Брюкнера «Трансцендентальні аргументи». Окрім того, важливу роль в нашому дослідженні зіграв доробок українських дослідників Канта. Зокрема, чудовий переклад відомої статті Б. Страуда «Трансцендентальні аргументи» В. Циби та І. Іващенко [6], статті В. Козловського [3], М. Мінакова [5] та В. Циби [7]. Завдяки ґрунтовній монографії А. Богачова «Досвід і сенс» [2] ми можемо більш точно сформулювати проблематику та контекст аналітичного кантознавства, яка вирізняється на тлі феноменологічного та герменевтичного розуміння поняття досвіду. Зрештою, саме поняття самоуречевлення суб'єкта, характерного для післякантівської трансцендентальної (зокрема, феноменологічної) філософії лежить в основі Кантового трансцендентального аргумента і поняття самосвідомості.

Мета дослідження.

Проаналізувати ряд найбільш впливових сучасних інтерпретацій трансцендентального аргумента Канта, сформульованого ним у Спростуванні ідеалізму, запропонованих аналітичним кантознавством і продемонструвати їхню обмеженість вузькими контекстами, які не розкривають весь потенціал цього аргумента.

Виклад основного матеріалу.

Стратегія Кантової аргументації у Спростуванні ідеалізму передбачає вивід твердження про те, що існування об'єктів, спосіб буття яких є незалежним від їхньої суб'єктивної репрезентації, і це твердження засновується на певності (*Gewissheit, awareness*) Я щодо специфічної темпоральної впорядкованості його репрезентацій. Це означає, що в певний даний момент часу Я усвідомлює специфічний темпоральний порядок множини своїх минулих репрезентацій. Отже, має бути щось, завдяки посиланню на що Я може співвідносити елементи минулого досвіду і визначати темпоральний характер останнього.

Однак, Я не має жодних ментальних станів, які могли би відігравати таку роль. Окрім того, таким референтом не може бути сам час, бо «час сам по собі не є предметом сприйняття» [14, С. 219]. П. Гаєр зазначає, що окремі ментальні факти (репрезентації) не прив'язуються експліцитно до конкретних моментів часу, як, наприклад, відеокадри [13, С. 244]. У Першій аналогії досвіду Кант стверджує, що єдино можливим кандидатом на роль такого референта, на тлі якого Я може відітнути темпоральний характер досвіду, має бути щось, що знаходиться у просторі ззовні відносно суб'єкта; це зовнішнє повинно бути чимось (відносно) сталим [14, С. 219–224].

Ці міркування Канта можна пояснити на прикладі визначення часу певної події в повсякденному досвіді. Справді, з цією метою ми послуговуємось природними та штучними годинниками, які є не чим іншим, як зовнішніми відносно вимірюваного явища процесами. Видається, що Кант експлуатує цей факт у своїй аргументації, а також той, що свідомості не властивий подібний періодичний процес, який би був цілком незалежним від будь-яких просторових об'єктів досвіду. Тому жодне усвідомлення часу як такого, самого по собі, є неможливим, з чого Кант робить висновок про необхідність об'єктивних просторових репрезентацій для визначення темпорального характеру досвіду.

Аналіз структури трансцендентального аргумента у Спростуванні ідеалізму.

Дж. Дикер пропонує наступну схематизацію Кантової аргументації [12, р. 87]:

1) Засновок: Я усвідомлює своє власне існування в часі; тобто, Я є певним і може бути певним, що воно має досвід, який розгортається в специфічному темпоральному порядку.

2) Засновок: Я може бути певним, що має досвід, який розгортається в специфічному темпоральному порядку, лише за умови, що Я сприймає щось стале, посиланням на що Я може визначити темпоральний порядок.

3) Засновок: жодний свідомий стан Я не може слугувати сталим дещо, посиланням на яке Я може визначити темпоральний порядок.

4) Засновок: сам по собі час не є таким сталим дещо, посиланням на яке Я може визначити темпоральний порядок.

5) Засновок: якщо засновки (2, 3, 4) є істинними, тоді Я може бути певним, що воно має досвід, який розгортається в специфічному темпоральному порядку, лише за умови, що Я сприймає сталі об'єкти в просторі поза цим Я, посиланням на які Я може визначити темпоральний порядок.

6) Висновок на підставі засновків (1–5): отже, Я сприймає сталі об'єкти в просторі поза цим Я, посиланням на які Я може визначити темпоральний порядок свого досвіду.

Загальні висновки зі структури трансцендентального аргумента у Спростуванні ідеалізму.

1) Загалом погоджуються, що поняття певності в засновку (1) слід розуміти як поняття про деяку здійсненність; тобто, для Я бути певним, що воно має досвід, який розгортається в специфічному темпоральному порядку, означає коректно визначити, що він розгортається саме в такому порядку [7, С. 290; 13, С. 293; 12, С. 195].

2) Більшість коментаторів сходяться в тому, що досвід, про який ідеться, є минулим досвідом суб'єкта. Гаєр вважає, що аргумент Спростування ідеалізму має поширюватися на комбінацію з теперішнього та минулого досвіду, на що Дикер відповідає, мовляв, факт передування минулого досвіду теперішньому є інтроспективно очевидним і не вимагає жодного зовнішнього референта [13, С. 297–316; 12, С. 195].

3) Дж. Бенет висуває наступне, психологічно орієнтоване зауваження: ми маємо окремі спогади, зміст яких охоплює значні проміжки часу і дозволяє, відтак, визначити порядок слідування минулих ментальних подій. Коли хтось пам'ятає звучання якогось слова, він може точно визначити, відштовхуючись від нього, що сприйняття певної фонемі передувє сприйняттю іншої [8, р. 228–229]. Дикер, натомість, зазначає, що хоча ми і можемо точно визначити порядок деяких з наших минулих ментальних станів завдяки таким спогадам, однак, ми не можемо у такий спосіб встановити порядок більшості минулих елементів досвіду [8, р. 201–202]. Він, відтак, погоджується з обмеженням аргумента тими елементами досвіду, порядок слідування яких може бути коректно встановлений, але не так, як це пропонує Бенет.

4) Сучасні коментатори мають різні точки зору на те, яким є стосунок між просторовими об'єктами і тим досвідом, темпоральний порядок якого може бути коректно встановлений. Гаєр вважає, що цей стосунок має бути кавзальним, оскільки «свідомі стани Я вважаються впорядкованими лише за тієї умови, що вони вважаються кавзально спричиненими... послідовністю станів сталих об'єктів» [13, р. 309; 12, р. 200]. Натомість, згідно з позицією Г. Елісона, темпоральний порядок просторових об'єктів вимагається лише як тло (backdrop), на контрасті з яким стає можливим визначення темпорального порядку суб'єктивного досвіду: «сталий (enduring) об'єкт сприйняття вимагається для того, щоби забезпечити точку відліку, завдяки якій стає можливим визначення послідовності, одночасності та тривалості явищ (appearances) в спільній темпоральності» [7, р. 201].

Деякі коментатори зазначають, що Кантове Спростування ідеалізму має на меті підірвати зсередини будь-який метафізичний тип ідеалізму, серед яких фігурують і такі типи, якими характеризують трансценденталізм самого Канта [13, р. 317–329]. Однак, хоча такий рекурсивний аргумент має сильну підтримку, він натикається

на Кантову тезу про відмінність між просторовими об'єктами та суб'єктивними репрезентаціями. Відтак, у Кантовому трансцендентальному ідеалізмі, якщо говорити в термінах Берклі, *esse* об'єкта не є тотожним його *percipi*. Так, згідно з позицією Берклі, візуальні оми, типу явища дифракції, не є хибою, що має бути віднесена на рахунок недосконалості чуттєвого сприйняття. Натомість, Кантові Постулати емпіричного мислення взагалі [14, С. 249–255, 259–265], які обґрунтовують відмінність між емпіричним та можливим досвідом, не залишає жодних сумнівів у тому, що такі феномени, будучи, щоправда, суб'єктивно істинними в сенсі суб'єктивної достовірності факту сприйняття, є об'єктивно хибними. Так, Другий постулат визначає об'єктивно актуальне як таке, що відповідає системі емпіричних кавзальних законів [14, С. 254]. Оскільки ж суб'єктивні хибні сприйняття, ілюзії та галюцинації не відповідають цій системі природних законів, вони не є об'єктивно актуальними, а значить і посутньо просторовими [14, С. 258–259, 459–460].

Попередній висновок.

Розглянуті нами досі інтерпретації Спростування ідеалізму хиблять із самого початку, оскільки розглядають його в психологічних термінах станів свідомості, ментальних процесів, суб'єктивного плину часу тощо. Внаслідок цього повністю випадає з поля зору проблематика трансцендентального ідеалізму, яка ґрунтується в понятті речі самої по собі. З цієї останньою пов'язана проблематика нормативності та об'єктивності досвіду. В другій частині статті ми розглянемо ряд трансцендентальних аргументів, які були розроблені представниками аналітичного кантознавства радше як варіації на основну інтенцію Кантового Спростування ідеалізму, аніж прямі, текстологічно орієнтовані інтерпретації цього розділу «Критики чистого розуму». Однак, в запропонованих аргументах все-таки прослідковується генеральна інтерпретативна настанова: розглядати порушену Кантом проблематику не в розрізі психологізму, а в контексті епістемології.

Аргумент П. Стросона.

Інспірований Кантом трансцендентальний аргумент, скерований проти проблематичного ідеалізму, був розвинутий у середині ХХ ст. П. Стросоном в його відомій кантознавчій праці «Межі чуття» («The Bounds of Sense»). Він базується на тексті Трансцендентальній дедукції, хоча автор експліцитно не послуговується

поняттям синтезу, а також іншим концептуальним апаратом Кантового трансцендентального ідеалізму [17, р. 97-104]. Предметом дослідження Стросона є чуттєвий досвід, який не репрезентує об'єкти, які розуміються як відмінні від будь-яких станів, пов'язаних із достовірністю їхнього сприйняття. Тобто йдеться про Беркліанське розуміння досвіду просторових об'єктів, керівним принципом якого є тотожність *esse* та *percipi* [17, р. 98]. Ядро Стросонового аргумента полягає у наступному:

Засновок: будь-який досвід є таким, що для суб'єкта (Я) цього досвіду можливою є певність щодо його наявності та характеру, а також щодо його належності, віднесеності до цього Я.

Висновок: у кожному акті сприйняття Я з необхідністю має можливість охоплювати відмінність між пізнавальним компонентом, який, відтак, не є цілком розчиненим в предметі пізнання, та самим пізнаним предметом [17, р. 100].

Отже, ми висновуємо, що суб'єкт має концептуалізувати свій досвід у такий спосіб, завдяки якому охоплюється засада розрізнення суб'єктивного (репрезентація досвіду) і об'єктивного компонентів (власний спосіб буття елемента досвіду).

Стросон зазначає, що, комбінуючи висловлені тези, можемо говорити про «...відмінність між суб'єктивним порядком та диспозицією (*order and arrangement*) елементів досвіду та об'єктивним порядком та диспозицією партикулярій (*items*), сприйняття яких утворює досвід» [17, р. 101]. Таке розуміння досвіду, яке передбачає об'єктивний порядок та диспозицію, передбачає можливість висловлювати про нього об'єктивно значливі судження. Це, у свою чергу, імплікує те, що досвід конститується зв'язками репрезентацій, які регулюються правилами [17, р. 98]. У підсумку маємо наступну узагальнену тезу:

«Із засновку про самосвідомість ми можемо зробити висновок про те, що Я (суб'єкт) концептуалізує свій досвід у такий спосіб, що охоплюється відмінність між суб'єктивною засадою досвіду та об'єктивним світом; завдяки так охопленій відмінності досвід об'єктивного світу конститується як система зв'язків репрезентацій, які регулюються правилами (*rule-governed order of representations*)» [17, р. 105].

Реакція Б. Страуда.

Б. Страуд у своїй статті «Трансцендентальні аргументи» кидає серйозний виклик спробам подолати скептицизм стосовно об'єктивного іс-

нування зовнішнього світу. Страуд стверджує, що трансцендентальний аргумент, спрямований на подолання скептицизму цього штибу, піддається однією проблемою загального характеру: цей аргумент є типом міркування, яке, виходячи з певної властивості досвіду чи знання, стверджує, що ця властивість, як властивість вже зовнішнього світу, об'єктивний характер якої піддається сумніву, насправді існує. В будь-якому разі, об'єктивне існування зовнішньої властивості не є необхідною передумовою репрезентації відповідної властивості у досвіді, оскільки достатнім буде вже одне лише переконання (*belief*) в об'єктивному існуванні цієї властивості. Теза про об'єктивне існування властивостей зовнішнього світу може бути обґрунтована на підставі певної моделі верифікаціонізму. Відтак, справедливості трансцендентального аргумента залежить від істинності засновку про конкретний спосіб верифікації, що, у свою чергу, піддає саму необхідність трансцендентального аргумента. Справді, зазначає Страуд, трансцендентальний аргумент Стросона, розвинений ним у більш ранній праці «Індивіди» (1959 р.) є непрямим способом спростування скептицизму, спрямованим на зведення позиції скептика *ad absurdum*. У той же час, наявність обґрунтованої процедури верифікації є прямим способом спростування скептицизму і виступає у ролі одного із засновків непрямої аргументації [5, с. 55-56].

Хоча критика трансцендентального аргумента Стросона у «Межах чуття» не є головною метою Страуда у «Трансцендентальних аргументах», на думку Е. Брюкнера, він, утім, вважає, що цей аргумент є чутливим до критики, що її розгортає Страуд [10, 557-558]. Справді, Стросон, мовляв, може зробити лише той висновок, що досвід концептуалізується у певний спосіб, який дозволяє Я (суб'єкту) охоплювати відмінність між об'єктивним світом та суб'єктивним способом його репрезентації. Це не є висновком про те, чи існує та яким чином існує незалежний від суб'єкта світ. Натомість, це є висновком про те, у який спосіб світ з необхідністю уявляється; або про те, яким чином досвід із необхідністю концептуалізується, що є більш поміркованим різновидом трансцендентального аргумента.

Поміркований варіант трансцендентального аргумента.

Більш поміркований різновид трансцендентального аргумента відштовхується від засновку про досвід чи знання, значливість яких є прийнятною для скептика, та доходить висновку не

про існування деякої властивості зовнішнього відносно суб'єкта світу, а, у повній згоді зі скептицизмом Страуда, про переконання (belief) в існуванні такої властивості зовнішнього світу. Страуд захищає саме таку стратегію обґрунтування трансцендентального аргумента [18, р. 235-240; 19, р. 160-164], так само, як і Р. Стерн [16, р. 48-55].

Переконання, відповідно до якого хтось міркуватиме у такий спосіб є, у розумінні Страуда, необхідним, оскільки «жодне переконання або множина переконань стосовно незалежного від суб'єкта світу не можуть бути відкинуті без того, щоби не виникла суперечність із нашим уявленням про світ в цілому» і воно буде «невразливим у тому сенсі, що не може бути визнано хибним доки ми певні у тому, що хтось його дотримується (it could not be found to be false consistently with its being found to be held by people)» [19, р. 166].

Стерн пропонує таке розуміння аргумента цього типу, згідно з яким скептик, який порушує питання про те, чи є сумісними певна множина переконань, є опонентом скептика, який порушує питання про істинність окремих переконань [Там само]. Необхідний характер сумісності, когерентності певної множини переконань має бути продемонстрований на підставі того, що поставлене під сумнів переконання є, власне, необхідною передумовою переконання, в істинності якого не виникає жодних сумнівів. Поміркувана версія трансцендентального аргумента спрямована, відтак, на те, щоби продемонструвати, що переконання, справедливість якого ставиться під сумнів, є сумісним із множиною інших, виступаючи у ролі їхньої передумови.

У той же час, М. Сакс зазначає, що, якщо хтось буде змушений визнати деякі свої переконання (belief) хибними, то певність у виправданості дотримання переконання в існуванні незалежних від суб'єкта партикулярій буде підважено. Сакс каже, що цей закид виникає внаслідок напруги (tension) між когерентною та кореспондентською теоріями істини: саме на останню спирається скептик як на вихідний засновок своїх міркувань, вважаючи, що справедливість того чи іншого переконання може бути спростована в рамках деякої процедури верифікації. Отже, Сакс наголошує на тому, що позиції анти-скептика, який стоїть на позиції поміркуваного трансцендентального аргумента Страуда, та скептика можна узгодити саме завдяки розрізненню між двома теоріями істини, кожна з яких є відповідним засновком їхніх міркувань [15, р. 71-76].

Але видається, що пропозиція Сакса не вирішує проблему, оскільки, навіть якщо прийняти когерентну теорію істини, все-таки доведеться визнати, що для окремих переконань можлива хиба, навіть якщо намагатися виправдати їх дотримання на підставі уявлення про сумісність (когерентність) множини переконань [Там само].

Відповідь Е. Брюкнера.

Важливою є критика запропонованого Страудом поміркуваного типу трансцендентального аргумента, що її запропонував Е. Брюкнер [9, р. 265-278]. Він моделює ситуацію, за якої деякі не-скептичні переконання (belief) є невразливими (у сенсі когерентної теорії істини), але, водночас, вони можуть бути хибними. Якщо бути більш точними, Брюкнер заперечує можливість того, щоби одночасно істинними були наступні 2 твердження, кожне з яких є прямо вивідним з міркувань Страуда [18, р. 235-240]:

А. Якщо ми переконані (we believe) у тому, що деякі суб'єкти мають певні переконання (we attribute them beliefs), ми, відтак, маємо також бути переконані у наявності незалежного світу сталих об'єктів, із якими взаємодіють вказані суб'єкти.

В. Хоча ми переконані у багатьох речах стосовно незалежного від нас та нашого досвіду світу, жодне з цих переконань не є істинним.

Твердження (В) Брюкнер поділяє, для зручності аналізу, на 2 складові:

а) ми переконані у багатьох речах стосовно незалежного від нас та нашого досвіду світу;

б) жодне з цих переконань не є істинним.

Страуд, мовляв, стверджує наступне: ми не можемо бути переконані в істинності кожного із тверджень (а) та (б), якщо приймаємо твердження (А), однак ми цілком виправдано переконані у тому, що твердження (а) та (б) є логічно сумісними, навіть за умови припущення (А).

Брюкнер вважає, що, припускаючи істинність твердження (А) ми не можемо уявити собі такий логічно можливий світ, у якому обидва твердження (а) та (б) були би істинними. І це, по суті, підважує міркування Страуда. Логічно можливий світ W , у якому твердження (а) є істинним, є також світом, у якому мешкають наші двійники (DG – від Doppelgänger), яким ми (в нашому світі) приписуємо переконання в існуванні незалежних від суб'єкта об'єктів. Але, припускаючи істинність твердження (А), ми також маємо уявляти собі світ W як той, що містить ці незалежні об'єкти, з якими взаємодіють наші двійники (DG). Враховуючи їхнє переконання в існуван-

ні незалежних від суб'єкта об'єктів (твердження (а)) – переконання, яке вони поділяють із нами – твердження (b) для світу W буде хибним [9, 274–275].

Отже, ми не можемо уявити собі такий логічно можливий світ, у якому, за пресуппозиції твердження (А), істинним є твердження (В), з чого зі строгою очевидністю слідує, що обидва твердження – (А) і (В) – не є логічно сумісними. Таким чином, на думку Брюкнера, т.зв. поміркований трансцендентальний аргумент, запропонований Страудом, імпліцитно змушує його посісти радикальну позицію, згідно із якою ми не можемо помилятися у нашому переконанні стосовно існування незалежних від Я об'єктів [Там само].

Висновки з аргументації Б. Страуда і Е. Брюкнера.

З наведених міркувань може виникнути спокуса зробити висновок про те, що Страуд, щоправда, з деякою допомогою Брюкнера, розробив трансцендентальний аргумент, який є переконливим у питанні щодо спростування Картезієвого скептицизму. Однак, тут варто звернути увагу на два моменти:

1. Брюкнер критикує поміркований варіант трансцендентального аргумента Страуда на основі аргумента Стросона, що він його запропонував у праці «Індивіди» і який стосувався спростування скептичної настанови стосовно існування інших суб'єктів, окрім мене самого. Цей аргумент відсилає до царини практичної філософії, оскільки йдеться про осмислений вжиток слів, які позначають кваліа (ментальні стани, об'єктивна наявність яких засвідчується їхньою суб'єктивною очевидністю): якщо ми осмислено вживаємо ці слова в комунікації, а також осмислено кажемо про те, що ми розуміємо про що йдеться, коли хтось повідомляє про переживання ним такого ментального стану, тоді закиди скептика є суперечливими. Справді, йому йти-меться про заперечення об'єктивної значливості висловлювань інших суб'єктів про кваліа. А це передбачає, що він неявно приймає засновок про осмислений вжиток цих висловлювань та їх розуміння [5, с. 56]. Так чи інакше, питання про осмисленість висловлювань зводиться до питання про наявність методичної процедури верифікації того, чи кореспондують принаймні деяким нашим висловлюванням та кваліям об'єктивні стани речей. Отже, слухність аргументації Брюкнера знову-таки узалежнюється від пресуппозиції деякої моделі верифікації.

2. Специфіка вжитку поняття «незалежний» у словосполученні «незалежний від суб'єкта об'єкт». Страуду та Брюкнеру йдеться про ідеалістичне розуміння цього поняття в сенсі трансцендентального ідеалізму: наприклад, природа певних фізичних об'єктів є визначальною специфікою природничих теорій, в межах яких описується клас таких об'єктів, і, відтак, суб'єктивні чуттєві враження можуть уявляти ці об'єкти у хибному світлі. Тобто, йдеться про ідеалістичне розрізнення, по-перше, явища та речі самої по собі і, по-друге, перцептивних суджень (суб'єктивного характеру) та суджень досвіду (об'єктивно значливі судження) [5, с. 62].

Іншими словами, трансцендентальні, анти-скептичні, аргумент Страуда і Брюкнера надають достатнього обґрунтування нашій упевненості в існуванні об'єктивного світу лише за умови, що ми приймаємо, як засновки, верифікаціонізм (і, відповідно, кореспондентську теорію істини), а також систему трансцендентального ідеалізму.

Відтак, справедливість найбільш сильних версій анти-скептичних трансцендентальних аргументів напряму залежить від справедливості тез розробленого Кантом трансцендентального ідеалізму, що повертає нас до необхідності прояснення та інтерпретації його змісту та концептуального апарату.

Висновки.

Розглянутим нами аналітичним інтерпретаціям Кантового Спростування ідеалізму властивий ряд серйозних вад. Зокрема, текстологічна буквральність та схильність розглядати окремі розділи та теми у відриві як від цілого, так і від безпосередньо суміжних розділів та тем «Критики чистого розуму». Ми проаналізували дві ключові інтерпретативні настанови, для яких характерно наступне:

1. Перша настанова, властива Дж. Дикеру, Дж. Бенету, Г. Елісону та П. Гаєру, розглядає Кантове поняття самосвідомості у психологічному ключі, а трансцендентальний метод узалежнює від інтроспекції.

2. Друга настанова, репрезентована постанами Б. Страуда, П. Стросона, Е. Брюкнера, М. Сакса та Р. Стерна, намагається актуалізувати Кантову проблематику в контексті логічної семантики та прагматики.

Утім, в обох настановах втрачається вихідний контекст та намір Кантових міркувань.

Перша настанова одразу стикається з проблемою т.зв. подвійної афектації (суб'єкт, мов-

ляв зазнає впливу спершу речей самих по собі, а потім – явищ [20, с. 291-310]), яка не може бути несуперечливо розв'язана в рамках моделі послідовних психологічних процесів. Окрім того, втрачається епістемологічний, трансцендентальний зміст суб'єктивності, яка, за цієї настанови, розчиняється у ряді темпорально впорядкованих ментальних станів.

Друга настанова врешті доходить висновку, що єдиною умовою того, що трансцендентальний аргумент, спрямований проти Картезієвого скептицизму, буде слухним, є, власне, система трансцендентального ідеалізму. Іншими словами, Кантовий аргумент є справедливим лише в рамках Кантової семантики, яка задається через розрізнення рівнів чуттєвості та розсуду, а також понять емпіричного та можливого досвіду. Зв'язок між цими фундаментальними розрізненнями забезпечують поняття синтезу,

рецептивності, спонтанності, апперцепції, категорій та трансцендентальних засад. Врешті, саме цей концептуальний апарат забезпечує те вихідне схоплення відмінності між очевидною даністю досвіду та суб'єктом досвіду, яке є засновком Стросонового трансцендентального аргумента.

Отже, ми бачимо, що Спростування ідеалізму є ключовим розділом всього Трансцендентального вчення про елементи, в той час як аналітичні рецепції зводять його до не надто вдалої критики Декартового скептицизму. І єдиною можливим способом адекватної інтерпретації цього розділу «Критики чистого розуму» є розгляд його в більш широкому та більш ґрунтовному контексті властиво Кантового порушення питання про значливість природничо-наукового досвіду та з урахуванням специфіки його термінологічного апарату.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Богачов А. До питання про діалектичне обґрунтування онтології / А. Богачов // *Sententiae*, 2017, №2. – с. 30 – 49.
2. Богачов А. Досвід і сенс: [монографія] / А. Богачов. – Київ: Дух і літера, 2011. – 336 с.
3. Козловський В. Стросон і Кант: дескриптивна метафізика як концептуальна передумова аналізу «Критики чистого розуму» / Віктор Козловський // *Sententiae*, 2016, №1. – С. 25 – 41.
4. Мінаков М. Подія первинного досвіду і філософія. Метагеорія досвіду в Канта і Квайна / М. Мінаков // *Sententiae*, 2015, №2. – С. 64 – 74.
5. Страуд Б. Трансцендентальні аргументи / Б. Страуд; [пер. з англ. В. Циби та І. Іващенко] // *Sententiae*, 2015, №2. – С. 51– 63.
6. Циба В. Концептуальність споглядання. Селарс добуває Кантову епістемологію / В. Циба // *Sententiae*, 2016, №1. – С. 42 – 60.
7. Allison H. *Kant's Transcendental Idealism* / H. Allison, New Haven: Yale University Press, 2004. – 537 p.
8. Bennett J. *Kant's Analytic* / J. Bennett, Cambridge: Cambridge University, 1966. – 251 p.
9. Brueckner A. Modest Transcendental Arguments / A. Brueckner // *Philosophical Perspectives*, 10, 1996. – P. 265–280.
10. Brueckner A. Transcendental Arguments I / A. Brueckner // *Noûs*, 17, 1983. – P. 551–575.
11. Brueckner A. Transcendental Arguments II / A. Brueckner // *Noûs*, 18, 1984. – P. 197–225.
12. Dicker G. Kant's Refutation of Idealism / G. Dicker // *Noûs*, 42, 2008. – P. 80–108.
13. Guyer P. *Kant and the Claims of Knowledge* / P. Guyer, Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 482 p.
14. Kant I. *Kritik der reinen Vernunft* // *Sämtliche Werke* / I. Kant. - Bd 1. – Leipzig: Meiner, 1919. – 861 p.
15. Sacks M. Transcendental Arguments and the Inference to Reality / M. Sacks // *Transcendental Arguments: Problems and Prospects*. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – P. 67–83.
16. Stern R. On Kant's Response to Hume: The Second Analogy as Transcendental Argument / R. Stern // *Transcendental Arguments: Problems and Prospects*. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – P. 47–66.
17. Strawson P. F. *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason* / P. F. Strawson. – London: Methuen, 1966. – 296 p.
18. Stroud B. Kantian Argument, Conceptual Capacities, and Invulnerability / B. Stroud // *Kant and Contemporary Epistemology*. – Dordrecht: Kluwer, 1994. – P. 231–251.
19. Stroud B. The Goal of Transcendental Arguments / B. Stroud // *Transcendental Arguments: Problems and Prospects*. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – P. 155–172.
20. Veihinger H. *Kommentar zur Kants Kritik der reinen Vernunft. Zweiter Band* / Hans Veihinger. – Stuttgart: W. Spemann, 1882. – 563 p.

REFERENCES

1. Bogachov, A. (2017). Do pytannja pro dialektychne obgruntuvannja ontologhiji [On the Dialectical Justification of Ontology]. *Sententiae*, 2, 30–49 [in Ukrainian].
2. Bogachov, A. (2011). *Dosvid i sens [Experience and sense]*. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
3. Kozlovskiy, V. (2016). Stroson i Kant: deskryptyvna metafizyka jak konceptualjna peredumova analizu «Krytyky chystogho rozumu» [Strawson and Kant: Descriptive Metaphysics as Conceptual Background for the Analysis of “Critique of Pure Reason”]. *Sententiae*, 1, 25–41 [in Ukrainian].
4. Minakov, M. (2015). Podija pervynnogho dosvidu i filosofija. Metateorija dosvidu v Kanta i Kvajna [The Event of Primary Experience and Philosophy. Metatheory of Experience in Kant and Quine’s Epistemologies]. *Sententiae*, 2, 64–74 [in Ukrainian].
5. Straud, B. (2015). Transcendentaljni argumenty [Transcendental Arguments]. *Sententiae*, 2, 51–63 [in Ukrainian].
6. Tsyba, V. (2016). Konceptualnistj spoghljadannja. Selars dobudovuje Kantovu epistemologhiju [Conceptuality of the Intuition: Sellars completes Kant’s Epistemology]. *Sententiae*, 1, 42–60 [in Ukrainian].
7. Allison, H. (2004). *Kant’s Transcendental Idealism*. New Haven: Yale University Press.
8. Bennett, J. (1966). *Kant’s Analytic*. Cambridge: Cambridge University.
9. Brueckner, A. (1996). Modest Transcendental Arguments. *Philosophical Perspectives*, 10, 265–280.
10. Brueckner, A. (1983). Transcendental Arguments I. *Noûs*, 17, 551–575.
11. Brueckner, A. (1984). Transcendental Arguments II. *Noûs*, 18, 197–225.
12. Dicker, G. (2008). Kant’s Refutation of Idealism. *Noûs*, 42, 80–108.
13. Guyer, P. (1987). *Kant and the Claims of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Kant, I. (1919). *Kritik der reinen Vernunft*. Leipzig: Meiner.
15. Sacks, M. (1999). Transcendental Arguments and the Inference to Reality. *Transcendental Arguments: Problems and Prospects*, 67–83.
16. Stern, R. (1999). On Kant’s Response to Hume: The Second Analogy as Transcendental Argument. *Transcendental Arguments: Problems and Prospects*, 47–66.
17. Strawson, P. F. (1966). *The Bounds of Sense: An Essay on Kant’s Critique of Pure Reason*. London: Methuen.
18. Stroud, B. (1994). Kantian Argument, Conceptual Capacities, and Invulnerability. *Kant and Contemporary Epistemology*, 231–251.
19. Stroud, B. (1999). The Goal of Transcendental Arguments. *Transcendental Arguments: Problems and Prospects*, 155–172.
20. Veihinger, H. (1882). *Kommentar zur Kants Kritik der reinen Vernunft*. Zweiter Band. Stuttgart: W. Spemann.

Мельник Володимир Володимирович

Аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
01033, Київ, вул. Володимирська, 60

Melnyk Volodymyr

PhD student, department of theoretical and practical philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine

Email: volodymir.melnyk@gmail.com

Цитування: Мельник В. В. Трансцендентальний аргумент Канта проти Декартового проблематичного ідеалізму та його реєпції в аналітичному кантознавстві / В. В. Мельник // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 8. – С. 112-120.

Citation: Melnyk, V.V. (2018). Transscendentalnyi argument Kanta proty Dekartovoho problematychnoho idealizmu ta yoho reŕeptsii v analitychnomu kantoznnavstvi [Kant’s Transcendental Argument against Descartes’ Problematic Idealism and its Reception in Analytic Kant Scholarship]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(8), 112-120.

Стаття надійшла / Article arrived: 15.08.2018

Схвалено до друку / Accepted: 27.08.2018